संस्कृत.

याज्ञिक.

प्रयोग

क्र. नं. १८६ — संस्कार रत्न

प्रयोग

3323

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

पुंस्त्वप्रतिपादन
ममास्यां भार्यायां विद्यमानगर्भस्यास्यां जनिष्यमाणगर्भाणां बीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराक्षेत्रसंस्कार
द्वारा च श्रीप० र्थं पुंसवनसी- मंतोन्नयने तंत्रेण करिष्ये ॥ तदंगं ग- श्रा द्धं च क०

१ श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ संस्काररत्नमालोक्ताः पुंसवनादिप्रयोगाः संक्षेपेण लिख्यंते ॥ अथ पुंसवनप्रयो
गः ॥ देशकालौ संकीर्त्य ममास्यां भार्यायां विद्यमानगर्भपुंस्त्वप्रतिपादनबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वा
राश्रीपरमेशप्रीत्यर्थं पुंसवनाख्यं कर्म करिष्ये ॥ तदंगं गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नांदीश्रा
द्धं च क० उक्तरीत्या कुर्यात् ॥ अत्र प्रजापतिः प्रीयतामिति विशेषः ॥ ततोग्निं प्रज्वाल्य पवमानमग्निं प्रतिष्ठा
(1) प्य ॥ सामित्रयमादाय प्रश्नादेपुहीत्यादि प्रापणांत कृत्वा पुंसवनहोमकर्मणि यायक्ष्यमाणाइत्यादि व्या
हृत्यंतमुक्त्वा वैशेषिकप्रधानहोमे ॥ धातारं चतुर्भिराज्याहुतिभिर्यक्ष्ये ॥ अंगहोमादि पात्रासादने य
वसर्षपौ गोदधि द्रप्सं ॥ वटशाखाग्रं पिष्ट्वा घृतेन संमिश्रं तस्य रसं कौशेयेन निधाय ॥ दर्वीं आज्य
स्थालीं प्रणीतां प्रोक्षणीं इध्मं बर्हिः उपवेषं संमार्गदर्भान् वज्वलनदर्भान् त्रिवृदन्तं आज्यं चा
साद्य ततोन्वारब्धादि सामान्यप्रधानांतं कर्म समानं प्रधानहोमः धाता ददातु नो रयिमीशा०
न स्वाहा धात्र इदं १ धाता प्रजाया उत० धेम स्वाहा ॥ धात्र इदं० २ धाता ददातु नो रयिं प्राचीं जी०

(2)

सं॰र॰ल॰प्र॰
२

धसः स्वाहा धात्रइ॰३ धानादद्ानुदात्तुषेव॰ सजोषाः स्वाहा धात्रइ॰४॥ ततः इमं मे वरुणेत्यादि जयाभ्या
तानान्तराष्ट्रभृत् स्विष्टकृत्त्रिवृदन्तहोमं विधाय इध्मसन्नहनादि संस्थाजपांतं कृत्वा ततो परेणाग्नि
मुपरि बद्धशुभ्रवर्त्तुलवितानस्याधस्तात् कर्मार्थं त्वेन स्नातां अलंकृतां भार्यां प्राङ्मुखी उपवेश्य।
वृषासि इतितस्या दक्षिणेहस्ते यवं निदधाति ओं रौस्व इतितस्या अभिमतः द्वौ सर्षपौ स्थापयति।
श्वावृत्तत्। इतियवसर्षपयोपरि [illegible] दधि [illegible] द्रप्सं प्रक्षिपति। ततमूर्द्धि प्राघ्रायति॥ ततः अभिष्वाहं दत्वाभिर
भिमन्त्राणि दत्वामस्यायस्तवे॥ इतिपत्न्या उदरं हस्ताभ्यामभिमृशति ततः वटांकुररसं संकुलस्योरुस्त
लोपधानाया भार्याया दक्षिणनासिकाछिद्रे नयेत्। ततो अग्निं संपूज्य। ब्राह्मणभोजनं भूयसी दानं च
विधाय कर्मसाद्गुण्याय विष्णुं स्मरेत्॥ ॥ ७॥ अथ सीमंतोन्नयनं देशकालौ संकीर्त्य मम अस्यां भा
र्यायां विद्यमानस्यास्य प्रथमगर्भस्य जनिष्यमाणस्य सर्वगर्भाणां च बीजगर्भसमुद्भवैनो निबर्हणक्षेत्रसं
स्काराद्वारा श्री पर॰र्थं सीमंतोन्नयनाख्यं कर्म करिष्ये। तदंगं गणपति पूजनं॰ पुण्या॰ मातृका॰ नांदी

श्री॰
२

(2A)

श्राद्धं चोक्तरीत्या कुर्यात्। अत्र धाता प्रीयतामिति विशेषः॥ ततः औपासनाग्निं मंगलनामायमग्निमनु
संदधत् प्रज्वाल्य ध्यात्वा श्रद्धए ही त्यादि प्राणायामांतं कृत्वा सीमंतोन्नयनहोमकर्मणि यायक्ष्यमा
णा इत्यादि व्याहृत्यंतमुक्त्वा वैशेषिकप्रधानहोमे॥ धातारं चतुर्भिराज्याहुतिभिर्यक्ष्ये॥ अंगहोमे। वरुणं
द्विरित्यादि पात्रासादने विश्वेतां शाल्मलीं उदुंबरफलस्तबकं वटफलस्तबकं वा। दर्भं आज्यस्थाली
मित्यादि त्रिवृदन्नं आज्यं चासादयामि। ततो [illegible]वरणादि व्याहृतिहोमांतं कृत्वा प्रधानहोमं कुर्यात्। धा
ता ददातु नो रयिमीशानो ०१ धाता प्रजाया उत ०२ धाता ददातु नो रयिं प्राचीं ०३ धाता ददातु दाशुषे वसू ०४
धात्र इदं। ततः अंगहोमादि जयाभ्यातानान् राष्ट्रभृतादि स्विष्टकृत् त्रिवृदन्नहोमं विधाय धाता प्रीयतां
मिति वदेत्। संस्रवजपांतं कर्म कृत्वा ततो [illegible]णाग्निं विता नस्याधस्तात् प्राङ्मुखीं भार्यामुपवेश्य॥ त
स्याः पुरस्तात् प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन्। आसादितां शाल्मलीं उदुंबरफलस्तबकं च गृहीत्वा भूर्भुवः स्वः
राकामहं सुसुकथं यास्तेराकेरत्नेणा इति तया शलल्या ऊर्ध्वं सीमंतमुन्नयेत्। केशान्विभजेदित्यर्थः।

(3)

सं॰र॰प्र॰ २

सोमएव नो राजेत्याहु ब्राह्मणीः प्रजाविवृत्त चक्रा आसीनास्तीरे तुभ्यं गंगे ॥ विश्वा उत त्वया वयं धारा उद
न्या इव । अतिगाहेमहि द्विषः इति भार्यामभिमंत्रयते ॥ ततोग्निं संपूज्य ब्राह्मणभोजनं भूयसीदा
नं च ॥ कर्मसाद्गुण्यार्थं विष्णुं स्मरेत् ॥ छ ॥ ॥ अथ जातकर्म ॥ जातमात्रे पुत्रे पिता तस्य मुखं निरीक्ष्य नद्या
दौ उदङ्मुखः स्नात्वालंकृतः नालछेदनात्प्राक् अश्मानं परशुं स्वर्णं सर्षपान् कर्यांश्च उलूखली
नाआपश्च आज्यं उदकुंभं च संभृत्य शालितंडुले कुमारं मातुरुत्संगे प्राङ्मुखं संस्थापयित्वा स्वयं
प्राङ्मुखोपविश्य देशकालौ संकीर्त्य ममास्य कुमारस्य गर्भांबुपानजनितसकलदोषनिबर्हणया
पुर्मेधायुर्वीवृद्धि बीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वारा श्रीपर॰ थं जातकर्म करिष्ये ॥ तदंगं गणप
तिपूजनं पुण्या॰ मातृका॰ नांदीश्राद्धं चोक्तविधानेन कुर्यात् ॥ तत्र मंत्रः प्रीयंतामिति विशेषः ॥ ॥ श्रीः २
ततोश्मनि परशुं निधाय तदुपरि हिरण्यं तानि विपरीतानि कृत्वा तदुपरि हस्ताभ्यां कुमारं धारय
ति । अश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्तृतं भव । वेदो वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतं । अंगादंगात्सं

(3A)

भवासि हृदयादधिजायसे आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतं ततः औपासनाग्निं सूतिकागा
रस्वे द्व हिरुंसननादिसंस्कृते देशे संस्थाप्य तत्र एकं कपालं संतप्तं कृत्वा तस्मिन्शुष्कगोमयं प्रक्षिप्य प्र
ज्वाल्य एष उत्तपनीयः पचनाग्निर्वा तमुत्तपनीयमग्निमानीय सूतिकागारे नीत्वा तत्र संस्थाप्य प्रज्वा
ल्याग्निं परिस्तीर्य समंत्रं परिषिच्य सर्षपमिश्रैः कणैर्जुहोति हस्तेनैव शंडो मर्क उपवीरः शांडिकेर
उलूखलः च्यवनो नश्यतादितः स्वाहा नात्रत्यामाः ३ आलिखन्विलिखन्ननिमिषन्किंवदंत उपश्रु
तिः स्वाहा २ अर्यम्णः कुंभीशत्रुः पात्रपाणिर्निपुणिः स्वाहा ३ आंत्रीमुखः सर्षपारुणो नश्यतादितः स्वा
हा ४ केशिनीश्वलोमिनी वजाबोजोपकाशिनी अपेत नश्यतादितः स्वाहा ५ कौबेरका विश्वावसोर
क्षोराजेन प्रेषिताः ग्रामान्सजातयो [illegible] सं ततः परिजागृतान्स्वाहा ६ एतान्हतैतान्बध्नीतेत्ययं ब्रह्मणो
दूतस्तानग्निः पर्यसरत्तानिंद्रस्तान्[illegible]स्पतिस्तानहं वेद ब्राह्मणः प्रमृशतः कूटदंतान्विकेशान्लंबस्त
नान्स्वाहा ७ नक्तंचारिणउर[illegible]शान्छूरहस्तान्कपालपान्स्वाहा ८ पूर्वएषां पितेत्युच्चैः श्राव्यकर्णकः

(५)

सं० र० प्र० माताजघन्यागछंतिग्रामेविखुरमिछंतीस्वाहा ९ नक्तंचारिणीवसोधिनाप्रेक्ष्यतेकुलं यास्वपत्क
जागर्तितस्यैविजातायांनमःस्वाहा १० तासांत्वं कृष्णवर्त्मनेक्लोमानऽंहृदयंयकृत अग्नेअक्षीणिनि
२ र्दहस्वाहा ११ एवंसायमेवोपक्रम्यसायंप्रातर्दशाहंधूपनंभूम्यालंभनंबालकरक्षार्थंकर्त्तव्यं सायं
सायंवायदातुपचनाग्नावुधूपनंतदातत्कालमेवोधूपनंभूम्यालंभनंचसकृदेवकुर्यादितिवृत्तिकृ
त् ततःपाणीप्रक्षाल्य यत्तेसुशीमेहृदयंदिविचंद्रमसिश्रितं तस्यामृतत्वस्यनोधेहिमाहंपौत्रमघंरु
दं वेदतेभूमिहृदयंदिविचंद्रमसिश्रितं तथामृतत्वस्येशानोमाहंपौत्रमघंरुदं इतिद्वाभ्यांभूमिमा घ५
लभते अथमेधाजननं दर्भेणहिरण्यंप्रबध्यगोघृतेनतथायप्राक्‌शिरसमन्येनधार्यमाणंकुमारंघृतं
प्राशयति भूर्ऋचस्त्वयिजुहोमिस्वाहा भुवोयजूंषित्वयिजुहोमिस्वाहा सुवःसामानित्वयिजु २
होमिस्वाहा ~~[illegible]~~ भूर्भुवःसुवरथर्वांगिरसस्त्वयिजुहोमिस्वाहा इत्ये
तैश्चतुर्भिःप्रतिमंत्रंनात्यौत्रे गाः इतिमेधाजननं ततःक्षेत्रियैत्वा [illegible] निर्ऋत्याइमे शंतेअग्निःस० भ

(5A)

वंतुसूर्यंमृतंतत्पाशात् इत्येतैरुष्णशीताभिरद्भिः कुमारं स्नापयंति यादेवीश्चतस्त्रः प्र० रात्रैः इतिमा
तुरुत्संगे कुमारमाधापयति मा ते पुत्रं रक्षो हिंसीर्मा धेनुरतिसारिणी प्रियाधनस्य भूया एधमाना
स्वे वशे इति कुमारमभिमंत्रयते अयं कुमारो जरां धयतु सर्वमायुरेतु तस्मै स्तनं प्रप्यायस्वायुः की
र्तिर्वर्चो यशो बलं इति प्रक्षालितं दक्षिणं स्तनं सव्यं च मंत्रावृत्या पाययति नामयति न रुदति यत्र व
यं वदामो यत्र वाभिमृशामसि इति मंत्रावृत्या उभौ स्तनावभिमृशति आपो गृहेषु जाग्रत यथा देवेषु
जाग्रथ० एवमस्यै सुपुत्रायै जाग्रत इति सूतिकायाः शिरसः समीपे उदकुंभं विहिताननं निदधाति·
ततो जन्मलग्नदुष्टस्थानस्थितग्रहपीडानिवृत्तये दानजपादि कारयेत् ततो ब्राह्मणेभ्यो भूयसीं द
त्वा विप्राशिषो गृहीत्वा कर्मसाद्गुण्याय विष्णुं स्मरेत् ततो नालच्छेदादि यथाचारं कार्यं॥ छ॥ अथ ना
मकरणं देशकालौ संकीर्त्य ममास्य कुमारस्य बीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणायुर्वर्चोभिवृद्धिव्यवहार
सिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं नामकरणाख्यं कर्म करिष्ये तदंगं गणपतिपूजनं पुण्याह० मातृका० नांदीश्राद्धं

ं० र० प्र० चोक्तरीत्या कुर्यात् तत्र सविता प्रीयतामिति विशेषः ततः औपासनाग्निं पार्थिवनामायमिति
ध्यायन्प्रज्वाल्य चत्वारि शृंगेति ध्यात्वा श्रद्धए हीत्यादि प्राणायामांतं कृत्वा नामकरणहोमकर्म
णि यायक्ष्ये० द्विव्याहृत्यंतमुक्त्वा प्रधानहोमे धातारं चतसृभिराज्याहुतिभिर्यक्ष्ये अनुमतिं चतु
४ र्भिराज्या० राकां द्वाभ्यामाज्याभ्यां० यक्ष्ये सिनीवालीं द्वाभ्यामाज्या०भ्यां यक्ष्ये त्रयोदशाहुतिपक्षे
कुहूमेकयाज्याहुत्या यक्ष्ये ततोंगहोमे वरुणं द्विरित्यादि व्याहृतिहोमांतं कृत्वा प्रधानहोमं कुर्या
त् धाता ददातु नो रयिमीशा० नस्वाहा धात्र इ०१ धाता प्रजा० महास्वाहा धात्र इ२ धाता ददातु नो
रयिं प्रा० सः स्वाहा धात्र इ०३ धाता ददातु दाशुषाः स्वाहा धात्र इदं० ४ अनु नोद्यानुमयः स्वाहा
अनुमत्या इ०५ अन्विदनुमते० षः स्वाहा अनुमत्या इ० ६ अनुमन्यता० छतु स्वाहा अनुमत्या इ ४
०७ यस्यामिदं प्रदिव्य छतु स्वाहा अनुमत्या इ०८ राकामहं सु० मुक्थ्यं स्वाहा राकाया इ० ९ यास्ते
राके सु० रराणा स्वाहा राकाया इ०१० सिनीवाली पृथु० नः स्वाहा सिनीवाल्या इ०११ या सुपाणिः० तनः

चुचेचोला अ० लिलूलेलो अ० आईउएकृ० ओवावीवूरो० वेवोकाकीरो० कुघंङछ आ० केकोहाहीपु० हुहेहोडापु० डीडूडेडो आ० मामिमूमेम० मोटाटीटू पू० टेटोपापीउ कृ०
पूषणठह० पेपोरारीस्वि० रूरेरोतास्वा० तीतूतेतोवि० नानीनूनेअनू० नोयायियूज्ये० येयोभाभीमू० धूधाफाढापू० षा० भेभोजाजीउत्त० षा० खिखूखेखोश्रव०

(5A)

स्वाहा सिनीवाल्या इ० १२ कुहूमहं० सुभगां० महास्वाहा० कुह्वा इ० १३ ततोंगहोमजयाद्युपहोमादि
स्विष्टकृतंत्रिवृदन्नहोमीयपुण्याहवाचनांतं कृत्वा प्रजापतिः प्रीयतामित्युक्त्वाशुल्वप्रहरणादि
संस्थाजपांतं कृत्वा नामकरणं तं कुर्यात् तत्रादौ वैकं गुह्यं नाम अस्मिन्नेव दिने पुण्याहादिवाचना
त्प्रागेव मुहूर्त्ते मातापितृभ्यां कार्यं एतच्च नाम मातापितरावेवामौंजीबंधनपर्यंतं जानीतः अनंतरं
पुत्रोपि जानीते ततआचारात् तंडुलान्कांस्याद्यन्यतरे पात्रे प्रसार्य सुवर्णशलाकया श्रीगणपतये
नम इति लिखित्वा नामानि लिखेत् तत्रादौ कुलदेवतानाम व्याडीश्वरयोगीश्वरीभक्तः ततो मासना
मकृष्णोनंत इति यथामासं तत्तु चैत्रादिर्मार्गशीर्षादिर्वा क्रमः कृष्णोनंतोच्युतश्चक्री वैकुंठोथजना
र्दनः उपेंद्रो यज्ञपुरुषो वासुदेवस्तथा हरिः योगीशः पुंडरीकाक्षो मासनामान्यनुक्रमात् अत्र मार्ग
शीर्षादिरेव क्रमः चैत्रादिमासक्रमस्तु वैकुंठोथजनार्दनः उपेंद्रो० चक्रीत्येतानि नामानि क्रमादाकु
र्मनीषिणः भिः ततो व्यावहारिकं द्व्यक्षरं चतुरक्षरं वा अमुकशर्मा इति ततो नाक्षत्रनाम कृत्तिक इत्यादि
गागीगूगे धनि० गोसासीसूशततारा० सेसोदादी पूर्वाभा० दुथंझया उत्तराभाद्र० देदोचाचीरेवती ॥ ३७

(6)

सं०र० प्र०

५

अत्रप्रसंगात् तान्यपिनामानि लिख्यंते चक्रभृत् १ चेतोहरः २ चोष्यप्रियः ३ लब्धप्रियः लिपिकुश
लः ५ लुब्धः ६ लेखनकुशलः ७ लोकप्रियः ८ अच्युतः ९ इडापतिः १० उपेंद्रः ११ एकनाथः १२ ओषधीप
तिः १३ वसुमान् १४ विष्णुः १५ वुभंतवासुदेवः १६ वेदाध्यायी १७ वोंकारप्रियः १८ करुणाकरः १९ किमीरव
र्णः २० कुरुपतिः २१ घनःशामः २२ ङकारप्रियः २३ छत्रपतिः २४ केशवः २५ कोमलांगः २६ हरः २७ हिमाद्रि
भाभक्तः २८ कुंकारकृत् २९ हेमस्रग्वी ३० होला ३१ डमरुकस्वरप्रियः ३२ डिंडिमस्वरप्रियः ३३ डुंडुभवशंक
री ३४ डेकारप्रियः ३५ डोकारप्रियः ३६ महादेवः ३७ मित्रप्रियः ३८ मूर्तिसेवी ३९ मेखली ४० मोहिता
रातिः ४१ टणत्कारकृत् ४२ टिप्पणकृत् ४३ टुकारादिघातुज्ञः ४४ टेकारप्रियः ४५ टोकारोच्चारी ४६ प
रशुरामः ४७ पितृसेवी ४८ पुरुषोत्तमः ४९ पांतनामभक्तः ५० तर्क्षीडः ५१ ठन्नंतसीरप्रियः ५२ पेयप्रि
यः ५३ पोषकः ५४ रघुनाथः ५५ रंसावान् ५६ रुचिमान् ५७ रेवतीरमणः ५८ रोहिणीशः ५९ तर्ककुल
शः ६० तिक्तप्रियः ६१ तुच्छीकृताऽरातिः ६२ तेजस्वी ६३ तोमरपाणिः ६४ नरपतिः ६५ निधिपतिः ६६

५

(6A)

नूतनकांतिः ६७ नेता ६८ नोशब्दार्थपालकः ६९ यज्ञेश्वरः ७० इकारांतनामा ७१ युक्तिकुशलः ७२ स्वे
कारकृत ७३ योगकुशलः ७४ भगवत्सेवी ७५ भिन्नरागः ७६ बुधसेवी ७७ धर्मचारी ७८ फाणितप्रियः
७९ टाकानिभावप्रियः ८० भेदितारातिः ८१ भोगनिपुणः ८२ जनमोदनः ८३ जितामित्रः ८४ जगुप्स
वान् ८५ जेता ८६ जोषणकर्त्ता ८७ खलशासकः ८८ खिलवेता ८९ खुरवद्धीशः ९० नशाली ९१ खांत
कृत् नुष्याता ९२ गणपतिः ९३ गिरीशः ९४ गुद्धकर्मा ९५ गेकारकृत ९६ गोपीनाथः ९७ सामप्रियः ९८
सिद्धिपतिभक्तः ९९ सूर्यभक्तः १०० सेवाप्रियः १ सोमानुध्याता २ दनुजारि ३ सेसो दादी इति पाठे तृती
यचरणस्य दामोदर इति नाम दिवाकरः ४ उद्यवनः ५ थडंतदेवतापूजकः ६ झर्झरप्रियः ७ अंबांत
प्रियः ८ देवतापूजकः ९ दोलाप्रियः १० चरित्रवान् ११ चित्रलेखनकुशलः १२ एतानि नामानि लिखित्वा
नामदेवताभ्यो नम इति गंधादिदक्षिणांतोपचारैः संपूज्य ततः श्रीगणपतये नम इति मातुरुत्संगस्थस्य
बालस्य दक्षिणे कर्णे कथयित्वा त्वं कुलदेवतानाम्ना व्याडीश्वरयोगीश्वरीभक्तोसि इति कथयित्वा ना

सं०र०प्र० नामसुप्रतिष्ठितास्त्विति भवंतो ब्रुवंतु इति विप्रान्वाचयेत्॥ नामसुप्रतिष्ठितं स्त्विति विप्राः प्रतिब्रूयुः
ततः कुलदेवता नाम्ना व्याडीश्वरयोगीश्वरी भक्तो यं भवतः सर्वान्ब्राह्मणानभिवादयते॥ इत्यु
क्त्वा आयुष्मान्भवतु॥ व्याडीश्वरयोगीश्वरी भक्तः इति विप्रैरुक्ते॥ अस्मै व्याडीश्वरयोगीश्वरी
६ भक्ताय पुण्याहं भवंतो ब्रुवंतु॥ ॐ पुण्याहं अस्मै व्याडी० स्वस्त्ययनं भवंतो ब्रु० अस्मै व्या० ऋद्धिं भवं
त्वं मासनाम्ना कृष्णोऽसि नामसु० मासनाम्ना कृष्णो यं भ० आयुष्मान्भवतु कृष्णः॥ अस्मै कृष्णाय
पुण्याहं० स्वस्त्य० ऋद्धिं० त्वं व्यावहारिकेण नाम्ना अमुकशर्मासि॥ नामसुप्र० व्यावहारिकेण नाम्ना
अ२ अमुकशर्मा यं भ० आयुष्मान्भवतु॥ अमुकशर्मा॥ अस्मै अमुकशर्मणे पुण्या० स्वस्त्य० ऋद्धिं० त्वं
नाक्षत्रेण नाम्ना कृत्तिकोऽसि नामसु० नाक्षत्रेण नाम्ना कृत्तिको यं भवतः आयुष्मान्भवतु कृत्तिकः॥ ६
अस्मै कृत्तिकाय पुण्या० स्व० ऋ० ततो ब्राह्मणभोजनं भूयसी दक्षिणादानं च विधाय विप्राशि

(7A)

योगृहीत्वाकर्मसाकुर्यायविष्णुंस्मरेत्॥७॥ अथान्नप्राशनं।देशकालौसंकीर्त्यममास्यममास्यशि
शोर्मातृगर्भमलप्राशनेनोनिबर्हणबीजभगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणान्नाद्यब्रह्मवर्चसतेजइंद्रियायु
रभिवृद्धिद्वाराश्रीपर॰ र्थंअन्नप्राशनाख्यंकर्मकरिष्ये॥तदंगंगणप॰पुण्याहवा॰मातृका॰ नांदीश्राद्धं
चोक्तरीत्याकुर्यात्॥तत्रसविताप्रीयतामितिविशेषः ततःशुचिनामायममग्निरितिध्यायन्नौपास
नाग्निंप्रज्वाल्यध्यात्वा अग्नएहीत्यादिप्राणायामांकृत्वान्नप्राशनहोमकर्मणिमायक्ष्यमा॰ दिव्या
हत्यंतमुक्त्वा॥नात्रप्रधानहोमः॥अंगहोमेवरूपांद्विरित्यादि पात्रासादनेदधिमधुघृतंपायसम
न्नंआज्यासादनोत्तरंसादयेत् ततोब्रह्मवरणादिअंगहोमजयाभ्यातानराष्ट्रभृत्स्विष्टकृत्रिरदन्न
होमंविधाय प्रजापतिःप्रीयतामितिवदेत्॥संस्थाजपांतंकर्मकृत्वा ततःस्वदक्षिणतोमातुरुत्संगस्थ
प्राङ्मुखंशिशुंसुवर्णदर्व्यारौप्यदर्व्यावाआसादितंदधिमधुघृतमिश्रमितित्रिरन्नमितिमंत्रंप्राशयति।

सं.र.प्रयो. भूस्त्वयि दधामि प्रथमं भुवस्त्वयि दधामि॥ द्वितीयं सुवस्त्वयि दधामि इति तृतीयं ~~सुवस्त्वयि दधा~~
४ ~~मि इति तृतीयं~~ ततः अपास्त्वोषधीनां रसं प्राशयामि शिवास्त आप ओषधयः संत्वनमीवा
स्त आप ओषधयो भवंतु इति मधुघृतं पायसे निक्षिप्य स्वर्णदर्व्या रौप्यदर्व्या वा केचिदेकवारं प्राश
यति॥ ततो यथेष्टं प्राशयति ततः तन्मुखं प्रक्षाल्य तं भूमावुपवेश्य तदग्रे वस्त्रशस्त्रपुस्तकादिशि
ल्पादि विन्यस्य स्वेच्छया शिशुर्यत्स्पृशेत्तत्सा[illegible]जीविकेति परीक्षां कुर्यात्॥ ततः ब्राह्मणभोजनं भू
यसीदक्षिणादानं विधाय कर्मसाद्गुण्याय विष्णुं स्मरेत्॥ इत्यन्नप्राशनं॥ ४॥ अथ चूडाकर्म॥॥
कर्त्ता प्राङ्मुख उपविश्य स्वस्य दक्षिणतो भार्यां संस्कार्यं चोपवेश्याचम्य प्राणानायम्य देशकालौ सं
कीर्त्य अस्य कुमारस्य बीजगर्भसमुद्भवैनो निबर्हणायुर्वर्चोभिवृद्धिद्वारा श्रीपर० र्थं चूडाकर्म क
रिष्ये तदंगं गणपतिपूज० पुण्या० मातृ० नांदीश्राद्धं० चोक्तरीत्या कुर्यात् अत्र केशिनः प्रीयंतां

Joint project of Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and [illegible] Mumbai

(8A)

ततः औपासनाग्निं सभ्यनामायमग्निं ध्यायन्प्रज्वाल्य ध्यात्वा समित्त्रयमादाय अश्रस्तु एहीत्यादिमाणा
यामीं तं कृत्वा चूडाकर्महोमकर्मणि यायक्ष्य॰ दित्याहत्यं तमुक्त्वा नात्र प्रधानहोमः अंगहोमेव रूपं द्विरिक्षा
दि॥ पात्रासादने दर्वी आज्यस्थाली प्रणीता प्रोक्षणी इध्मं बर्हिः उपवेषं संमार्गदर्भाः शीतोष्णा अपः कुशाश्चतु
ष्टयं क्षुरं॥ आनडुहं गोमयं आज्यं त्रिवृदन्नं चासादयामि ततो अग्न्यत्वरदिंणा॥ अंगहोमजयाभ्याता न
राष्ट्रभृत्स्विष्टकृतात्रिवृदन्नं पुण्याहवाचनांतं कुर्यात्॥ प्रजापतिः प्रीयतामिति विशेषः॥ ततः अग्नेः प
श्चात्तस्याने कुमारमुपवेश्य स्वयं तद्दक्षिणत उपविश्याग्नेः कुमारस्योत्तरतो धृतानडुहगोमयां मातरं
धृतानं॰ यं कंचन ब्रह्मचारिणं वोपवेश्य आसादिता अस्य छा अपः आसादितासुशीतास्तु मिश्रयित्वाता
आदाय। आपाउंदंतु॥ वर्चसे इति ताभिः दक्षिणं गोदानमुनत्ति आर्द्रीकरोतीत्यर्थः गविपृथिव्यां दीय
ते स्वा पार्थे अंगं गोदानं नाम नमनुष्ये चत्वारि॥ ओषधे त्रायस्वैनं आसादिते उप्ये कुशं ऊर्ध्वाग्रं तत्रानि

(१)

सं.र.गा. दधाति॥स्वधिते मैनं हिंसीः तत्रासादितं क्षुरं निदधाति देवश्रूरेतानि प्रवप इत्योषधिना सह
८ दक्षिणप्रदेशस्यान्केशान्वपति एवमवशिष्टगोदानत्रयेपि तत्र वपनमंत्रेषु विशेषः येनावपत्सवि
ताक्षु॰ विद्वान् तेन ब्रह्मा॰ सं स्रजाथ इति पश्चिमप्रदेशस्य केशवपने मंत्रः येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिंद्र
स्य चायुषेवपत् तेन ते हं वपाम्यमुकशर्मन् इत्युत्तरप्रदेशस्य केशवपने यथा ज्योक् च सुमनाअस
त् ज्योक्च सूर्यं दृशे इति पूर्वप्रदेशस्य केशवपने ततः कुमारस्य यः कश्चन बंधुजनः तस्मिन्छकलिं
डे तान्केशानंतर्भूतान् कृत्वा यत्र पूषा बृहस्पतिः सविता सोमो अग्निः तेभ्यो निधानं बहुधा व्यैछन्नंत श्री
रा द्यावापृथिवी अपः सुवः इति गोष्ठउदुंबरे दर्भस्तंबे वा निखनति अवटं खात्वा तस्मिन्स केशं प्र ८
कलिंडं प्रक्षिप्य मृदा पच्छादयतीत्यर्थः ततः कृतश्मश्रुः स्नानः आचार्यादीन् प्रणमेत् ततआचार्यादि
भ्यो दक्षिणां दद्यात्॥ ततः सर्पिः प्रचुर मोदनं नापिताय ददाति ततो ब्राह्मणभोजनं भूयसी दक्षिणां चकु

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com